

ները մէկ թեմ կը կաթմէին և մէկ եպիսկոպոս երկու թեմի անուամբ ևս կը լիչուի:

Այսպէս՝ ըստ Յովնանէս կաթուղիկոսի, Խաթով Բ-ի ժամանակ՝ Արքեանոր չարքայ եպիսկոպոսն է, ըստ Բուզանդայ՝ Մանազկերտի Ե. Դարուն՝ երեւի այս թեմը բաժանուեցաւ երկու մասի և իւրաքանչիւրը իւր առանձին եպիսկոպոսարանը ունէր, որովհետեւ Արտաշատի Ժողովին ներկայացան չարքայ անունով Մելիսէ՛ եպիսկոպոսը, իսկ Ապահունեաց անունովը՝ Արեմիա եպիսկոպոսը:

Ներսէս Ջինեղի ժամանակ, Դունայ Ժողովին (646) չարքայ անունով ներկայացաւ Ներսէս եպիսկոպոսը, որ կաթուղիկոսից անմիջապէս յետոյ կը լիչուի:

Մանազկերտի Ժողովին ներկայ էր Ալփրոս եպիսկոպոսը. (չարքայ անունով), իսկ Լաստիկերացին կը լիչէ ոմն Յակոբոս եպիսկոպոս, որ Թանդրակեցոյ աբանդին հետեւող լիւնելով՝ նախաւ աբուեսագրոշմով խարեց ժամանակի հոգևորաբանութիւնը:

Նազաբացոյ և Թրքական տիրապետութեան ժամանակները, երբ Խլափ և Մանազկերտ քաղաքները Ջաշի—Արմէն կոչուած ամիրաները կը նստէին, չարքը կը պատկանէր այս կենդրոններից մէկին կամ միւսին:

1053-ին, Մանազկերտի պաշարման ժամանակը, իբրև սահմանակից գաւառ Ազահունեաց և միևնոյն կենտրոն ունենալով Մանազկերտ քաղաքը, չարքը ենթարկուեցաւ անշուշտ Տուգրլի բէկի կառաջի արշաւանացը ու անբանութեանցը:

Այնուհետև թէ քանի քանի ամիրաներու, բէկերու և ազգեցիկ բռնակալներու ձեռքը ընկած ու երած է՝ այդ միայն ժամանակին յայտնի է, Թուսականիցս զար ու կէս առաջ, Բուլանքիւր կը պատկանէր Տարսնոյ երկրին տիրող Ալադին-բէկի իշխանութեանը ու կը կառավարուէր Դիւսուս ու Դիւսլիս՝ կոչուած պաշտօնեաներով, իսկ Մանազկերտ քաղաքն ու գաւառը կը պատկանէր Բադոյի կոչուած Թուրքերուն, որոնք մինչև այժմ ևս կան և տախտին կը կոչուին Բեռք Բիլէ:

Այժմ Բուլանքիս և Մանազկերտ (Ազահունիք) գաւառները Մշոյ առաջնորդութեան փրճակը կը կազմեն իւրաքանչիւրն իւր առանձին փոխանորդութիւնով: Բուլանքիսայ փոխ-առաջնորդը կը նստի Կոփա ս. Դանիէլի վանքը (միաբաններու առաջը), իսկ Մանազկերտին՝ որ տփոբաբար քահանայ թէ, ի Մանազկերտ ¹⁾:

Քաղաքապետացէս այժմ Վերին և Ներքին Բուլանքիսները կը

1) «Ստորագրութիւն Այն Լոյստաանի» Իննիսնան (տե՛ս չարք»), և Լուսայ՝ Կանգէս, 1897, գիրք Ա. (տե՛ս Մշոյ աշխատք):

կազմեն մէկ խումբ (գաւառ), որ Յիթիսի վիայիթի մէջ կրնանայ և Մշայ միթէսէրթիթութեանը ենթարկուած է.

Տ Ե Ղ Ո Գ Ի Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Արժմայ Ռալանըիւ իւր քաղաքանապէս որոշուած յայտնի սահմաններով՝ կընկնայ $59^{\circ} 33' - 60^{\circ} 3'$ արեւելեան երկարութեան և $39^{\circ} 12'$ հիւսիսային լայնութեան տառիճաններու տակը. որով ամբողջ գաւառի երկարութիւնը հաւասար է $57\frac{1}{2}$ վերստի և լայնութիւնը՝ 23 վերստի:

Սահմանը.— Արեւելքից և հիւսիսից՝ սահմանակից է Մանազկերտ (Ոգուհունիք) գաւառին և, այս սահմանակցութեան մէջ մի որևէ բնական բաժանումն— լեռ կամ գետ— չկայ. հարաւից՝ իւլաթ (Յգնունիք) և Տարսն գաւառներուն, անշրջակա զծերն են Քասուրայ (Վարաժնունաց) լեռնաշղթայն, Նագուկայ լիճը և Քաղապու գիւղի շրջանը. արևմուտքից՝ Խնուս (Մարգարի) գաւառին և Խանդրէկ Զօնիքն, մէջ անդ ընկած լինելով Խոցի-Քարա լեռը, Խամուր բերդի սարը և վերջնորս կից Ջեռնակ լեռնաշղթայն:

Դիրքը.— Դիրքը լեռնային է և բազմաշաւ է անհամար մեծ ու փոքր շրջանից, զարու գաշտերից, բլուր և բլրակներից և զատնք բաժանող նեղ ու լայն և երկայն ու կարճ ձորերից ու ձորակներից: Ամբողջ հարք գաւառի մէջ կարելի է տեսնել մի քանի ոչ շատ տափարակ ու հարթ գաշտակներ, որոշեալք են ի վերին Ռալանըի 1) Խուլանց գաշտը, որ Խալուայ կամ Խաղանայ լեռնից կսկիւր և մինչև Քակապու գիւղը կը տարածուի. 2) Կոփ, գիւղի՝ Ոջի սու, Ջոներ, Քասուրայ, Ալիս և Ջամբ կոչուած գոլրանները ու յովանները՝ որ գէպի արևմուտք երկարանալով կը միանան Մանազկերտի Հա-Քա-Սնգ (եթ'ներանգ) ընկարձակ գաշտին և կը վերջանան Արածանի գետի և Ջեռնակայ սարաժանց վրայ. 3) Կողակայ գաշտակը. 4) Լիզ գիւղի Կօթյ մարգաստանը և Ջահլարաթայ գեղեցկագիւր գոլրանը (ի ներքին Ռալանըի):

Առհասարակ Ռալանըին և շրջակայ գաւառները, իբրև